

Євген Володимирович Долинський,

старший науковий співробітник лабораторії вивчення іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Профільне навчання, як вид диференційованого, передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів, створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті й структурі організації навчання. Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно-орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії.

***Ключові слова:** профільне навчання, іноземна мова, майбутні фахівці з іноземної мови.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Становлення профільного навчання в теорії і практиці освіти України відбувається з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду. Так, старша шкільна освіта у більшості європейських країн класифікується як післябазова і, зазвичай, післяобов'язкова, що передбачає подальше варіативне навчання учнів, які успішно закінчили перший етап загальної середньої освіти (переважно молодь віком 15-16 років). Це може бути часткова навчальна зайнятість у поєднанні з роботою на виробництві, дистанційна освіта, загальноосвітня підготовка з набуттям фахової кваліфікації, модульний спосіб організації навчання у старшій школі. Ці та інші освітні послуги можуть надаватися комплексно на базі одного навчального закладу (Австрія, Велика Британія, Ірландія, Іспанія, Норвегія, Португалія, Фінляндія) або ж розподілятися між різними типами шкіл (Греція, Данія, Італія, Німеччина, Франція) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Профільне навчання іноземної мови в старших класах є предметом вивчення багатьох російських учених (І. Л. Бім, О. А. Богданова, М. Л. Вайсбурд, Н. П. Грачова, А. О. Колесников, В. В. Копилова, Т. М. Лазаренко, Л. А. Милованова, О. Г. Поляков, І. П. Попова, Є. М. Соловова та ін.) і, на жаль, незначної кількості українських науковців (С. М. Дітковська, О. С. Зеленов, Л. Я. Зеня, А. С. Іванова, Н. М. Рекун, Т. О. Петрова, В. Г. Редько, Л. А. Шульга).

Профільне навчання учнів у старшій шкільній освіті європейських країн, також і США, ґрунтується на диференціації змісту навчання та його розподілі між обов'язковими для всіх учнів навчальними предметами, обов'язково-вибірковими навчальними курсами, з-поміж яких учні мають обрати один або кілька, і навчальними курсами для довільного вибору. У США, наприклад, для спеціалізації та індивідуалізації навчання у старшій школі передбачається складання індивідуальної навчальної програми для кожного учня. Учень, котрий навчається за індивідуальною програмою (набір обов'язкових і вибіркових навчальних курсів), має розклад уроків і може опановувати предмети у власному темпі. Існують спеціальні програми, які надають учням можливість заробляти кредити для продовження навчання у коледжі (йдеться про узгодження окремих шкільних професійних програм навчання з відповідними програмами вищих навчальних закладів) [3].

Мета статті полягає у визначенні аналізі можливостей, потреб, власного і зарубіжного досвіду запровадження системи профільного навчання у старшій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан запровадження профільного навчання у старшій школі в Україні характеризується посиленою увагою до розроблення наукового і навчально-методичного супроводу в рамках забезпечення переходу з 2010 р. на профільне навчання. Так, розроблено Концепцію профільного навчання у старшій школі (далі – Концепція), на конкурсній основі відібрано понад 100 навчальних

програм для профільної школи. Вони різняться не лише своєю структурою, а й спрямовані на компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу. Зміст профільного навчання складають також різнопрофільні загальноосвітні предмети і психолого-педагогічні курси за вибором. Нині для 11-річної школи, яка є основою для переходу на профільне навчання, розроблено підручники з профільних предметів – української мови, літератури, історії, правознавства, математики, фізики, хімії, економіки [5].

Чинна система профільного навчання реалізується через мережу гімназій, ліцеїв, колегіумів, загальноосвітніх навчальних закладів з класами поглибленого вивчення предметів і профільними класами. Нині в країні функціонує 916 гімназій, ліцеїв, колегіумів, що складають 4,4 % загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів. Вони охоплюють 298 тис. учнів (6,4 %).

Поглиблено вивчаються предмети у 3,8 тис. загальноосвітніх навчальних закладах, що складає 19 % їх кількості. Найбільш поширені школи з класами поглибленого вивчення іноземних мов, математики, інформатики, української мови і літератури, фізики, біології тощо. За даними Міністерства освіти і науки України, на вересень 2008 р. різними формами профільного навчання було охоплено понад 1 млн. 350 тис. учнів загальноосвітніх навчальних закладів, що становить 28 % старшокласників [2].

Виокремлення у старшій школі технологічного напрямку профільного навчання актуалізувало проблему його здійснення на базі професійно-технічних навчальних закладів. Особливого поширення таке навчання набуло у Вінницькій, Донецькій, Рівненській областях [1].

Технологічний напрям профільного навчання учнів старшої школи на базі професійно-технічних навчальних закладів найбільше представлено професіями сфери послуг, а також будівельного, аграрного та промислового напрямів. На базі цих закладів 43 % учнів опановують професію «Оператор комп'ютерного набору». Серед робітничих професій промислової групи 72 % учнів надають перевагу професії автотранспортних засобів категорії «С». Із

професій будівельного профілю учні старшої школи обирають лише дві - «Столяр будівельний», «Маляр», а з професій аграрного напрямку одну – «тракторист-машиніст». Обмеженість переліку робітничих професій, за якими навчається учнівська молодь у професійно-технічних навчальних закладах, зумовлена їх не престижністю, а отже низькою мотивацією учнів до їх оволодіння [4].

Досвід запровадження профільного навчання показує, що на загал сільські середні загальноосвітні школи не в змозі самотужки розв'язати проблему профільного навчання, оскільки мають обмежені виховні й розвивальні можливості, особливо це стосується малокомплектних шкіл. Цим зумовлена потреба налагодити у сільській місцевості взаємодію різних загальноосвітніх навчальних закладів, обмін та спільне використання матеріальних, науково-методичних і кадрових ресурсів [6].

У сільській місцевості особливого значення набуває опорна профільна школа, що створюється на базі загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів, які мають достатню матеріально-технічну базу, кадрове забезпечення і знаходяться у межах територіальної доступності для учнів інших закладів. В опорній профільній школі створюються умови для реалізації навчальних програм профільного навчання за кількома напрямами. Напрямом профілізації визначається згідно з інтересами учнів та їхніх батьків з огляду на потреби місцевого ринку праці, замовлення регіону на підготовку фахівців для сфери економіки. Опорна профільна школа також виконує функції методичного центру для територіально наближених шкіл [5].

Учні значної кількості малочисельних шкіл, прагматично визначаючи свої освітні пріоритети, часто разом із батьками роблять освітнє замовлення - обирають профільні курси та вивчають їх за індивідуальними планом і програмою. У багатьох сільських школах з малою наповнюваністю учнів (без паралельних класів) створюються різновікові динамічні профільні групи (10-11-ті класи), профільні групи за одним напрямом профільного навчання (за

наявності відповідних матеріальних, кадрових умов, а також із урахуванням потреб учнів і соціального замовлення).

Особливого значення набувають профільні школи інтернатного типу, що здійснюють профільну і допрофесійну підготовку випускників основної (базової) школи. Напрямок профілізації та профілі навчання визначаються відповідно до освітніх потреб учнів, рівня розвитку матеріально-технічної бази, фінансових і кадрових ресурсів загальноосвітнього закладу [4].

Програми профільного навчання у сільській місцевості можуть реалізуватися також створенням освітнього округу, що дає змогу ефективно використовувати матеріальні й кадрові ресурси, концентрувати їх для задоволення освітніх потреб кількох шкіл. За такого підходу пропонується організаційна форма може розглядатися як система освіти адміністративного району, що здатна забезпечити надання якісних освітніх послуг [3].

З метою надання якісних освітніх послуг, здійснення допрофесійної та початкової професійно-кваліфікаційної підготовки створюються міжшкільні профільні групи на базі опорних профільних шкіл, навчально-виховні комплекси міжшкільні навчально-виробничі комбінати [6].

У сучасній шкільній практиці ефективно діють навчально-виховні комплекси з профільним навчанням, навчально-виховні об'єднання з дошкільними та позашкільними закладами для задоволення освітніх і культурно-освітніх потреб, асоціації шкіл різних типів, опорні школи з мережею філій тощо.

Загальноосвітні навчальні заклади, як переконує досвід, не завжди спроможні брати до уваги всі чинники, які впливають на ефективність добору учнів у профільні класи. Зокрема, трапляються випадки, коли учні з профільних загальноосвітніх предметів мають бали середнього рівня; почасти заклад не може реалізувати запити всіх випускників 9-х класів щодо вибору профілів навчання через обмеженість фінансування і неспроможність утримувати класи з невеликою наповнюваністю. Натомість учні не хочуть втрачати класні колективи, до яких звикли і в яких їм комфортно навчатися. Тому не завжди

навчання в класах певних профілів зумовлює вибір вищих або професійно-технічних навчальних закладів [5].

Досвід показує і певну невідповідність запропонованих профілів Концепції потребам суспільства і соціальному замовленню. Наприклад, у навчальному плані суспільно-гуманітарного напрямку передбачено лише класи історичного, правового, філософського та економічного профілів навчання.

Аналіз затверджених програм профільних загальноосвітніх предметів свідчить, що в деяких випадках зміст цих предметів складено через механічне додавання певних обсягів матеріалу [2].

Глибина вивчення змісту навчального матеріалу, має визначатись не стільки кількістю виявлених зв'язків між різними об'єктами та явищами, тобто не обсягом опанованої інформації, скільки ступенем самостійності навчальної діяльності учнів, відбором проблем, явищ, процесів і ситуацій, вивчення яких відповідало б запитам учнів і сприяло формуванню їх суб'єктами освітньої діяльності. Доцільно також більше спрямувати зміст навчального матеріалу на професійну діяльність, формування способів професійного мислення і свідомості. Виникає потреба в спеціальних дослідженнях різних моделей змісту профільних загальноосвітніх предметів, утіленні ідеї варіативності та альтернативності програм [3].

Аналіз затверджених Міністерством освіти і науки України навчальних показує, що в окремих профілях навчання важко з'ясувати, які з предметів є профільними, а які розширюють профіль, адже кількість годин однакова.

У теорії і практиці профільного навчання відомо більше десятка різновидів курсів за вибором. Серед них є курси для поглиблення і розширення знань, інформації з предметів, що охоплюються навчальним планом школи (з предмета в цілому з окремої теми, з проблеми за програмою або поза програмою) курси з оволодіння методологією науки чи предметними вміннями, курси з історії науки, міжпредметні курси (мета – інтеграція знань учнів про природу і суспільство), курси з предметів, які не входять до навчального плану [4].

У практиці загальноосвітніх навчальних закладів в основному викладаються курси за вибором, розроблені вчителями введені без відповідного експертного оцінювання, через що інколи знижується якість пропонованого змісту. Відсутнє і навчально-методичне забезпечення для більшості курсів за вибором. Водночас дослідження свідчать, що загал учителів не вважають свій рівень достатнім для повноцінного виконання завдань профільного навчання.

Профілізація потребує застосування і впровадження нових педагогічних підходів до організації навчання з огляду на інтереси, схильності та здібності учнів до засвоєння обраного ними предмета. Для передової практики характерним є використання таких технологій: інтерактивної, проектної, модульного навчання, дистанційної освіти, комп'ютерної та інформаційно-комунікаційної [1].

Важливою передумовою ефективності запровадження профільного навчання є вибір учнями профілю навчання. Це зумовлено тим, що в більшості підлітків недостатньо розвинені особистісні якості, потрібні для вибору профілю навчання і професійного самовизначення, а також для відповідного вікового розвитку: здатність до самопізнання, довіра до себе, готовність до вибору тощо. Учням гостро бракує знань про світ професій, про себе, про потреби своєї місцевості у фахівця засоби продовження освіти.

Предметом особливої турботи учнів та їхніх батьків є помилковість вибору профілю навчання. Переважна більшість старшокласників (85 %) вважають, що їм має надаватися можливість змінювати профіль навчання. Проте реальне життя свідчить, що лише 50 % учнів можуть змінити профіль навчання. Проблема, як переконані батьки учнів, полягає в тому, що старшокласник, який зрозумів свою помилку з вибором, все одно продовжує навчатися за вже обраним профілем. Адже у школі відсутній механізм, який допоміг би учневі реабілітуватися у разі переходу з одного профільного класу до іншого [2].

Головна мета навчання іноземної мови в старшій (профільній) школі полягає у формуванні в учнів комунікативної компетенції – умінь і навичок

здійснювати спілкування в усній і письмовій формах у межах сфер і тематики, визначених програмою для кожного профілю, дотримуючись традицій і норм, прийнятих у країні, мова якої вивчається [6].

Зокрема, метою філологічного профілю навчання іноземних мов у старших класах, де іноземна мова вважається базовим загальноосвітнім предметом (5 годин на тиждень), є задоволення професійного інтересу школярів до занять мовами і філологією. Водночас практичні завдання можуть ставитися різні, залежно від конкретних педагогічних умов навчання, потреб учнів і наявності відповідних кадрів. Так, наприклад, це може бути підготовка гідів-перекладачів або перекладачів технічної чи художньої літератури, дослідницька діяльність у галузі конкретної мови або загального і порівняльного мовознавства, оволодіння елементарними дидактичними навичками, підготовка до вступу на мовні факультети педагогічних вищих навчальних закладів тощо. Рівень навченості випускників класів з профільним навчанням іноземної мови (профільний рівень) має досягти показника B2 у термінах Ради Європи [4].

У нефілологічних профілях іноземна виступає не лише як мета, а й як засіб вивчення іншої (нелінгвістичної) предметної галузі (наприклад, економіки, історії, інформатики тощо), наголосимо, як засіб, яким слід добре володіти. Поглиблене вивчення іноземної в межах нефілологічного профілю проявляється в більшій увазі до мовних форм, мовних закономірностей, а також соціокультурних особливостей мови, що вивчається, і забезпечується більшою кількістю годин, ніж у базовому курсі. Варто зазначити, що профільне вивчення іноземної мови в старших класах нефілологічного профілю є наразі найзатребуванішим [1].

Обравши й вивчивши один із профілів іноземної мови, учень у подальшому активно застосовуватиме його у своїй професійній діяльності. Це означає, що рівень володіння іноземною має дати змогу учням у майбутньому використовувати її як опертя при побудові своєї професійної діяльності, як засіб творчого вирішення професійних завдань, які постануть перед ними.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Загалом проблема профільного навчання потребує нового погляду щодо можливостей його здійснення в сучасних умовах. Мережа профільних навчальних закладів (загальноосвітніх і професійних ліцеїв) має задовольняти освітні потреби громадян у здобутті загальної середньої і початкової (середньої) професійної освіти. Тобто для теперішньої освітянської практики начальним є чітке розмежування сфер, з одного боку, професійної (профільної) підготовки робітничих кадрів і молодших спеціалістів та, з іншого, фахівців з вищою освітою. Перша має набути статусу профільного навчання у відповідних технологічних (професійних, професійно-технічних) ліцеях; друга - статусу університетської освіти з необхідною науково-інноваційною складовою у галузі підготовки фахівців. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у європейських і світових підходів щодо запровадження середньої професійної (поряд із загальною), післясередньої невищої (певної модифікації професійної) та вищої (власне університетської) освіти.

Список використаної літератури

1. Біла книга національної освіти України: Вид. 3 / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.]; за заг. Ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. – К. : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 342 с.
2. Енциклопедія освіти: Акад. пед. наук України [головн. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навчально-методичний посібник / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.]; за наук. ред. В. Г. Редька – К. : Педагогічна думка, 2013. – 360 с.
4. Полонська Т. К. Науково-теоретичні підходи до створення елективних курсів з іноземної мови у профільній школі / Т. К. Полонська // [електронний ресурс] ... http://googledrive.com/host/0By2IQy15OsECWE1tN1daWVl0Nk0/3_12.pdf.
5. Профільне навчання: Теорія і практика: [зб. наук. праць за матеріалами метод. Семінару НАПН України]. – К.: Педагогічна преса, 2006. 200 с.

6. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика : монографія /В. Г. Редько. – К. : Генеза, 2012. – 224 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Шоробура І.М.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2015

Долинский Е. В. Введение системы профильного обучения для становления будущего специалиста по иностранному языку

Профильное обучение как вид дифференцированного, предполагает учет образовательных потребностей, склонностей и способностей учащихся, создание условий для обучения старшеклассников в соответствии с их профессиональным самоопределением, что обеспечивается за счет изменений в целях, содержании и структуре организации обучения. Профильная школа полностью реализует принцип личностно-ориентированного обучения, расширяет возможности ученика в выборе собственной образовательной траектории.

Ключевые слова: профильное обучение, иностранный язык, будущие специалисты по иностранному языку.

Dolynskiy Ye. V. Introduction of the professional education system of formation the future foreign language specialists

Professional education as a form of differentiated education provides the consideration of educational needs, aptitudes and abilities of pupils, creation of conditions for training of senior pupils in accordance with their professional identity, owing to changes in objectives, content and structure of training.

Professional school fully implements the principle of pupils-oriented learning, which greatly enhances the abilities of the pupils to choose their own educational way.

In common structure of professional studying in high school we can highlight 3 basic units: main (standard of general education), professional (professional educational standard), elective (voluntary courses) – combination of profiles and specializations. Thus, survey results allow us to determine the theme of educational manuals of elective courses.

The main goal of learning a foreign language in senior (professional) school is the development of pupil's communicative competence - the skills to communicate in oral and written forms within areas and topics identified by the program for each profile, adhering to the traditions and norms in the country whose language is being studied.

A foreign language can be integrated into any non-philological profile, if the school considers it practicable and appropriate. In the non-philological profiles, foreign language acts not only as a goal but as a tool to study other (not linguistic)

subject area (e.g., Economics, History, Informatics), we emphasize, as a tool, which should be well used.

It should be noted that the professional study of a foreign language in high school of philological profile now is the most necessary.

Selecting and examining one of the profiles of a foreign language, the pupils continue to use it in their professional activities. This means that the level of foreign ownership should give pupils in future the opportunity to use it as a support while building their professional activity, as the means of creative solutions of professional problems that will arise.

Keywords: *professional training, foreign language, future specialists in foreign language.*